

**ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА»**

Факультет суспільних і прикладних наук

Кафедра права та публічного управління

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з методичної роботи

 Ярослав ШТАНЬКО

“30” серпня 2024 р.

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СІМЕЙНОГО ПРАВА В
УКРАЇНІ**

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Галузь знань:	081 Право
Спеціальність:	081 Право
Освітньо-професійна програма:	“Право ”
Освітній рівень:	третій (освітньо-науковий)
Статус дисципліни:	вибіркова
Мова викладання, навчання та оцінювання:	українська

**Івано-Франківськ
2024**

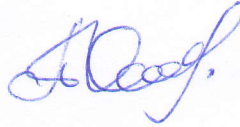
РОЗРОБНИК:

Доцент кафедри права та публічного управління

 Любомир Шевчук

ЗАТВЕРДЖЕНО:

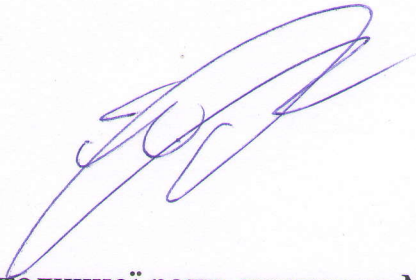
на засіданні кафедри права та публічного управління протокол № 1 від 30 серпня 2024 р. в. о. завідувача кафедри

Олександра ПТАШНИК

УЗГОДЖЕНО:

Гарант ОП

Роман ЛУЦЬКИЙ

СХВАЛЕНО:

на засіданні Науково-методичної ради, протокол № 1 від 30.08.2024 р.

e-mail	liubomyr.shevchuk@ukd.edu.ua
Номер аудиторії чи кафедри	<u>Кафедра права та публічного управління</u>
Посилання на сайт	<u>Любомир Шевчук</u>
Сторінка курсу в СДО	

ВСТУП

Анотація навчальної дисципліни

Загальна інформація про дисципліну. Прийняття Сімейного кодексу України, стало проривом у вітчизняному законодавстві, оскільки він вдало поєднує в собі правовий досвід розвинутих європейських держав і традиції сімейних відносин, характерні для України. Сімейним кодексом вперше дається визначення сім'ї, «легалізуються» фактичні шлюбні відносини, врегульовуються відносини наречених, змінюється порядок розірвання шлюбу та визнання його недійсним, правовий режим майна подружжя, деталізуються особисті немайнові права і обов'язки подружжя на утримання, передбачається широкий спектр сімейних договорів тощо. Останні зміни і доповнення, внесені до сімейного законодавства, свідчать про позитивні зрушення у сфері захисту державою сім'ї, дитинства, зокрема, прийнята, низка нормативно-правових актів, покликаних захищати права дітей, що залишилися без батьківського піклування.

Пропонована програма підготовлена відповідно до програми вивчення курсу «Проблеми та перспективи сімейного права в Україні» для студентів напряму підготовки «Право». У ньому висвітлено всі основні інститути сімейного права. Предметом вивчення курсу є регулювання нормами сімейного законодавства майнових та особистих немайнових відносин сімейних відносин а саме: шлюбних відносин; правовідносин між батьками і дітьми, між іншими членами сім'ї та родичами; відносин, що виникають з влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

В ході аналізу тем навчальної дисципліни звертається увага на існуючі спірні моменти, неузгодженості та прогалини, пропонуються альтернативні шляхи їх подолання. Значна увага приділена також постановам Пленуму Верховного Суду України, присвяченим порядку розгляду судами спорів, що виникають з окремих видів сімейних відносин.

Зазначений курс пов'язаний з теорією держави і права, оскільки використовує термінологію і понятійний апарат цієї базової дисципліни, з історією держави і права, оскільки шлюб та сім'я склалися історично, із цивільним правом, яке регулює приватно-правові відносини осіб. Вивчення курсу «Сімейне право» передбачає також наявність певного рівня знань із конституційного, цивільно-процесуального, міжнародного та інших галузей права.

Місце дисципліни в освітній програмі.

На сучасному етапі поглиблення приватно-правових засад у правовому регулюванні суспільних відносин необхідність поглибленого вивчення сімейного права України в системі права приватного сумнівів не викликає. У

цьому контексті курс «Проблеми та перспективи сімейного права в Україні» займає важливе місце в структурі юридичних дисциплін приватно-правового спрямування.

Зв'язок з іншими дисциплінами. Вивчення курсу «Проблеми та перспективи сімейного права в Україні» передбачає наявність базового рівня знань студентів з загальної та особливої частин цивільного права України.

Цілі та зміст. Формування знань про встановлення та розвитку сімейних правовідносин, а також удосконалення умінь по застосуванню сімейного законодавства на практиці. Програма навчальної дисципліни відображає хронологічно-проблемний підхід до сімейного права.

Для досягнення мети поставлені наступні **завдання**:

- формування у студентів розуміння особливостей сучасного сімейного права України;
- розуміння студентами співвідношення сімейного права з іншими галузями національного права України;
- конструктивний аналіз окремих проблемних інститутів сучасного сімейного права України;
- забезпечити досконале знання законодавчих та теоретичних питань, які стосуються порядку, умов укладення та припинення шлюбу, прав і обов'язків подружжя, батьків і дітей.

Результати навчання та їх співвідношення із програмними результатами навчання.

Згідно з вимогами освітньо-професійних та освітньо-кваліфікаційних програм студенти повинні **знати**:

- предмет, метод, функції та принципи сімейного права;
- історію розвитку сімейного законодавства та загальну систему джерел сучасного сімейного права;
- сутність сімейних правових категорій;
- поняття, зміст та види сімейних відносин, підстави їх виникнення;
- особливості правового регулювання окремих видів сімейних відносин;
- способи захисту сімейних прав та законних інтересів.

уміти:

- вільно орієнтуватися в системі сімейного законодавства та судовій практиці у сімейних справах;
- правильно тлумачити та застосовувати норми сімейного права, використовувати дані науки сімейного права для вирішення сімейних спорів.

Мета навчальної дисципліни

Викладання даної навчальної дисципліни є формування основних знань студентів про правове регулювання сімейних відносин. Ознайомити з основними питаннями доктрини сімейного права та проблеми регулювання сімейних правовідносин, а також застосування норм сімейного права, категоріями та цивільно-правовими інститутами, базою для яких є Конституція України та чинне цивільне, сімейне законодавство. Зокрема, забезпечити досконале знання законодавчих та теоретичних питань, які стосуються порядку, умов укладення та припинення шлюбу, прав і обов'язків подружжя, батьків і дітей, аліментні зобов'язання членів сім'ї, про форми влаштування дітей, що залишилися без батьківської опіки та ін.

У результаті вивчення цієї дисципліни студент повинен оволодіти такими компетентностями:

1. Загальнопредметні, що передбачають набуття і розвиток здатності: оцінювати і прогнозувати правові події та явища з використанням наявних засобів інформації; самостійно працювати з різними джерелами інформації; ефективно вирішувати практичні завдання, спираючись на досягнення сучасної правової науки; аналізувати і творчо осмислювати інформацію; логічно міркувати, творчо мислити; постійно підвищувати рівень особистої культури та фахової майстерності.

2. Фахові, розуміння суті, призначення й змісту гуманітарних наук, функцій правової науки, як складової частини наукової думки і складової частини суспільства; знання норм сімейного права; знання основних нормативно-правових актів, що регулюють сімейні правовідносини; володіння комплексним, інтеграційним, системним, динамічним, ситуаційним підходом до наукового аналізу.

Професійні компетентності, яких набувають студенти внаслідок вивчення навчальної дисципліни

Код компетентності	Назва компетентності	Результати навчання
ЗК 2	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях	Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин. Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої.

		<p>Належно використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності. Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи. Надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.</p>
СК 7	<p>Здатність застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів</p>	<p>Вміння розв'язувати складні непередбачувані задачі і проблеми у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання, що передбачає збирання та інтерпретацію інформації (даних), вибір методів та інструментальних засобів, застосування інноваційних підходів. Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання. Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю. Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему.</p>
СК 8	<p>Знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права</p>	<p>Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел. Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої. Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю проблеми. Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему.</p>

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Курс	2		
Семестр	3		
Кількість кредитів ЄКТС	3		
Аудиторні навчальні заняття		денна форма	заочна форма
	лекції	14	4
	семінари, практичні	16	4
Самостійна робота		30	52
Форма підсумкового контролю	екзамен		

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни:

Попередні дисципліни	Наступні дисципліни
Юридична техніка	Актуальні проблеми цивільного права України
Менеджмент інновацій	

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Загальні положення сімейного права

Тема 1. Предмет та метод сімейного права. Сімейне законодавство.

Поняття сімейного права і сімейного законодавства. Проблеми визначення сімейного права як галузі знань, галузі законодавства та науки. Місце сімейного законодавства в системі права. Критерії відмежування сімейного і цивільного права. Розвиток та система сімейного права. Соціальна цінність сімейного права. Предмет і метод сімейного права. Основні засади сімейного права. Сімейний кодекс як основне джерело сімейного законодавства України. Співвідношення норм цивільного кодексу та сімейного кодексу України.

Тема 2. Поняття та види сімейних правовідносин.

Структура сімейних правовідносин, склад його елементів: суб'єкти, об'єкти, зміст. Класифікація сімейних правовідносин. Учасники сімейних правовідносин. Здійснення сімейних прав. Виконання сімейних обов'язків. Захист сімейних прав та інтересів. Строки у сімейному праві України. Особливості окремих видів сімейних правовідносин (майнових, особистих немайнових).

Тема 3. Поняття та правова природа шлюбу.

Поняття шлюбу. Умови укладення шлюбу. Порядок укладення шлюбу. Недійсність шлюбу. Визнання шлюбу неукладеним. Фактичні шлюбні відносини. Поняття шлюбного договору. Укладення та зміст шлюбного договору.

Тема 4. Поняття та види прав і обов'язків подружжя.

Загальна характеристика особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. Види особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. Роздільна власність подружжя. Спільна власність подружжя. Поділ спільного майна подружжя. Договірний режим майна подружжя. Права та обов'язки подружжя щодо утримання. Право на утримання після розірвання шлюбу. Припинення права одного з подружжя на утримання. Позбавлення права на утримання або обмеження його строком.

Тема 5. Підстави та порядок припинення шлюбу.

Поняття та підстави припинення шлюбу. Розірвання шлюбу органом РАЦС. Розірвання шлюбу органом РАЦС за заявою одного з подружжя. Розірвання шлюбу у судовому порядку. Правові наслідки розірвання шлюбу. Режим окремого проживання подружжя. Проблеми теорії та практики порядку розірвання шлюбу.

Змістовий модуль 2. Особлива частина.

Тема 6. Права та обов'язки батьків та дітей.

Права батьків та дітей на майно. Обов'язок батьків утримувати дитину та його виконання. Стягнення аліментів за минулий час і заборгованості за аліментами. Участь батьків у додаткових витратах на дитину. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дітей та його виконання. Обов'язок повнолітніх дітей утримувати батьків та його виконання.

Тема 7. Поняття і значення опіки і піклування над дітьми.

Поняття та значення опіки та піклування над дітьми. Встановлення опіки та піклування над дітьми. Припинення опіки та піклування над дітьми. Патронат над дітьми. Прийомна сім'я. Дитячий будинок сімейного типу.

Розподіл годин, виділених на вивчення дисципліни «Проблеми та перспективи сімейного права в Україні»

Найменування видів робіт	Розподіл годин	
	заочна форма	денна форма
Самостійна робота, год, у т.ч.:	52	30
Опрацювання матеріалу, викладеного на лекціях	10	5
Підготовка до практичних занять та контрольних заходів	10	5
Підготовка до поточного контролю	10	10
Опрацювання матеріалу, винесеного на самостійне вивчення	12	10

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Оцінка за національною шкалою / National grade	Рівень досягнень, % / Marks, %
Національна диференційована шкала	
Відмінно / Excellent	90 – 100
Добре / Good	76 – 89
Задовільно / Satisfactory	60 – 75
Незадовільно / Fail	0 – 59
Національна недиференційована шкала	
Зараховано / Passed	60 – 100
Не зараховано / Fail	0 – 59
Шкала ECTS	
A	90 – 100
B	83 – 89
C	76 – 82
D	68 – 75
E	60 – 67
Fx	35 – 59
F	0 – 34

ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ

Фіксація поточного контролю здійснюється в “Електронному журналі обліку успішності академічної групи” (далі - Журнал) на підставі чотирибальної шкали – “2”; “3”; “4”; “5”. У разі відсутності студента на занятті виставляється “н”. За результатами поточного контролю у Журналі автоматично визначається підсумкова оцінка, здійснюється підрахунок пропущених занять. Процедура ведення, оформлення та зберігання “Електронного журналу обліку успішності академічної групи” регулюється окремим положенням.

Форми проведення поточного контролю визначаються викладачем, затверджуються кафедрою.

На початку вивчення відповідної дисципліни (перше заняття) викладач повідомляє студента про наявність і зміст силабуса, вказує лінки його розміщення на сайті університету чи в Системі дистанційної освіти (СДО). Також викладач зобов'язаний ознайомити студентів з формами поточного контролю, системою і критеріями оцінювання.

На поточний контроль і оцінювання впливають:

- рівень знань, продемонстрований студентом у відповідях, виступах, дискусії;
- практичні навички з теми;
- активність при обговоренні питань;
- результати виконання і захисту лабораторних робіт, проєктів;
- самостійність опрацювання теми;
- проведення розрахунків, лабораторних та контрольних робіт тощо.

Усі пропущені заняття, а також негативні оцінки студенти зобов'язані відпрацювати впродовж трьох наступних тижнів. У випадку недотримання цієї норми, замість “н” в журналі буде виставлено “0” (нуль балів) без права перездачі.

Студенти повинні мати оцінки з не менше 50% аудиторних занять. Для цього, *науково-педагогічні працівники повинні вжити* відповідних методичних прийомів і засобів.

За результатами поточного оцінювання студенти можуть отримати максимум 60 балів, які розраховуються таким чином:

$$ПО = (n_0 \cdot 0 + n_2 \cdot 2 + n_3 \cdot 3 + n_4 \cdot 4 + n_5 \cdot 5) \cdot (n_0 + n_2 + n_3 + n_4 + n_5)^{-1} \cdot 12 =$$

де

ПО - підсумкова оцінка за аудиторну роботу;

n_0, n_2, n_3, n_4, n_5 - кількість оцінок за відповідними балами;

12 - коефіцієнт, що дозволяє визначити поточну оцінку в 60-бальній шкалі.

Підсумкова оцінка в Журналі генерується автоматично. Завдання викладача полягає у своєчасному веденні журналу, виставленні поточних оцінок, відображенні відпрацьованих занять, заміні не відпрацьованих здобувачами пропущених занять на “0” балів. Внесення відомостей до журналу має бути завершено за 3 робочі дні до початку сесії.

До підсумкового контролю **допускаються студенти**, які за результатами поточного контролю **отримали не менше 30 балів**. Усі студенти, що отримали 29 балів і менше, не допускаються до складання підсумкового контролю і на підставі укладання додаткового договору, здійснюють повторне вивчення дисципліни впродовж наступного навчального семестру.

Також до семестрового контролю не допускаються студенти, що не оплатили за навчання.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Підсумковий контроль знань у формі екзамену проводиться у вигляді комп'ютерного тестування для студентів, які за результатами поточного контролю отримали 30 балів і більше.

На екзамен виносяться ключові питання, типові і комплексні задачі, завдання, що потребують творчої відповіді та вміння синтезувати отримані знання і застосовувати їх при вирішенні практичних завдань.

За результатами підсумкового контролю (екзамену) студент може отримати 40 балів. Студенти, які під час підсумкового контролю отримали 19 балів і менше, вважаються такими, що не склали екзамен і повинні йти на перездачу.

Загальна семестрова оцінка з дисципліни, яка виставляється в екзаменаційних відомостях, оцінюється в балах (національної шкали, 100-бальної шкали й шкали ЄКТС) і є сумою балів, отриманих під час поточного та підсумкового контролю.

Студентам дозволяється підвищувати свій рейтинг на екзаменаційній сесії шляхом одноразової повторної перездачі, попередньо подавши заявку в деканат терміном не пізніше одного робочого дня.

Одержаний при підвищенні рейтингу результат буде остаточним при виставленні підсумкового контролю.

Студенти, які не з'явилися на екзамені без поважних причин, вважаються такими, що отримали незадовільну оцінку.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засвоєння матеріалу та оволодіння навичками здійснюється слухачами під час лекцій, на семінарських заняттях у ході проблемних дискусій, робота в малих групах, мозкові атаки та самостійної роботи над ситуаційними вправами.

Діагностика (моніторинг і перевірка) результатів навчання здійснюється шляхом виконання студентами:

- 1) тестових завдань;

- 2) написання індивідуальних завдань;
- 3) усного опитування;
- 4) ділової гри;
- 5) вирішення ситуаційних задач;
- 6) підсумкового іспиту у тестовій формі.

ПОЛІТИКА КУРСУ

На початку вивчення Сімейного права викладач повідомляє студента про наявність робочої навчальної програми (в тому числі і її електронний варіант), про форми проведення поточного контролю та критерії їх оцінювання, а також доводить до відома студентів програмові вимоги з дисципліни.

Водночас, студентам наголошується про участь у програмах академічної мобільності відповідно до постанови КМУ від 12.08.2015 № 579 «Про затвердження положення по порядку реалізації права на академічну мобільність».

При виставленні балів за поточний контроль враховується:

- рівень теоретичних знань та практичні навички з тем;
- самостійне опрацювання тем (в т.ч. індивідуальна навчально-дослідна робота студента);
- написання рефератів;
- підготовка анотацій публікацій тощо.

Відпрацювання пропущених занять проводиться за графіком консультацій викладача, який затверджується на засіданні кафедри та доводиться до відома студентів. Відпрацювання пропущених занять відбувається шляхом самостійного опанування студентами навчального матеріалу з наступною перевіркою отриманих знань у письмовій чи усній формі. Після відпрацювання студентами пропущених занять викладач виставляє відповідну оцінку в навчальний журнал.

Якщо студент бере участь у міжнародній або внутрішній програмі академічної мобільності, студент отримує індивідуальний навчальний план, який враховує фактичне виконання студентом індивідуальних навчальних планів поточного та попередніх навчальних років. Якщо дисципліна не була перезарахована, відпрацювання пропущених занять здійснюється студентом впродовж семестру після повернення із навчання.

Студент, який з поважних причин, підтверджених документально, не мав можливості брати участь у формах поточного контролю має право на його відпрацювання у двотижневий термін після повернення до навчання. Викладач

ознайомлює студентів із політикою курсу на першому занятті кожної дисципліни, а також враховує пропозиції студентів.

Здобувачі вищої освіти дотримуються вимог академічної доброчесності - це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації».

Академічний плагіат - «оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства».

Вирізняють такі основні різновиди академічного плагіату:

- дослівне запозичення текстових фрагментів без оформлення їх як цитат з посиланням на джерело (в окремих випадках некоректним вважають навіть використання одного слова без посилання на джерело, якщо це слово використовують в унікальному значенні, наданому цим джерелом);

- використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело;

- перефразування тексту джерела у формі, що є близькою до оригінального тексту, або наведення узагальнення ідей, інтерпретацій чи висновків з певного джерела без посилання на це джерело;

- подання як власних робіт (дисертацій, монографій, навчальних посібників, статей, тез, звітів, контрольних, розрахункових, курсових, дипломних та магістерських робіт, есеїв, рефератів тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

Основні моральні принципи, яких повинні дотримуватися викладачі та студенти університету в аудиторії:

- Поважати права й гідність особистості. У стосунках між студентами та викладачами дотримуватися норм взаємоповаги й рівноправної співпраці, тактовності й коректності, ввічливості й толерантності.

- Не допускати вияву національної, релігійної, расової та гендерної нетерпимості.

- Підтримувати в навчальних групах і університеті в цілому атмосферу доброзичливості, дружби, взаємодопомоги та взаємної відповідальності.

- Завжди дбати про честь і гідність кожного в стінах навчального закладу.

- Постійно підвищувати освітній і культурний рівень.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Апопій І. В. Сімейне право України [Текст] : навч. посіб. для студ. Вузів / І. В. Апопій. – 2-е вид., переробл. та допов. – К. : ЦУЛ, 2011. – 359 с.

2. Балюк Ю. Способи набуття права спільної власності фізичними особами на житло // Підприємництво, господарство і право, 2014. – № 11. – 8 -12 с.

3. Білик О.О. Співвідношення фактичної сепарації і режиму окремого проживання подружжя в сімейному праві України [Текст] / О. О. Білик // Часопис Київського університету права: Український науково-теоретичний часопис. – 2013. – №4. – С. 206 -210.

4. Гузь Л. Є., Гузь А. В. Судово-практичний коментар до Сімейного кодексу України. Навчальний посібник. — Х.: Видавничий будинок «ФАКТОР», 2011. — 576 с.

5. Дякович М. М. Сімейне право України: Навчальний посібник. — 2-ге вид., виправл. і доп. — К.: Правова єдність, 2012. — 551 с.

6. Дзера О. В. Сімейне право України. - Підручник. - Юрінком інтер. – 2016. – 520 с.

7. Цивільне право України. Підручник. Є.О. Харитонов, Н.О. Саніахметова – К.: «Істина», 2003. – 776с.

8. Цивільне право України. Підручник. У двох томах. За заг. ред. Я.М. Шевченко – Т.1. Загальна частина. – К. Концерн: «Видавничий дім» «Ін Юре», 2003. – 520с., Т.2. Особлива частина. – 406с.

9. Цивільне право України. Підручник. У двох томах. За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої та В.Л. Яроцького – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Т.1. – 480с., – Т.2. – 551с.

10. Цивільне право України. Навчальний посібник. За заг. ред. Л.О. Доміненко, С.О. Сарнавська – К.: МАУП, 2005. – 384с.
11. Цивільне право України: Підручник. Видання третє, перероблене і доповнене: Підручники, навчальні посібники, / Старцев О. В., Харитонов Є. О., Харитонова О. І., — 2013. — 808 с.
12. Цивільне право : підручник : у 2 т. / НУ "ЮАУ ім. Я. Мудрого" ; за ред. : В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. Л. Яроцький. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – 656 с. Т. 2. – 816 с.
13. Лепех С. М. Сімейне право України : навчальний посібник / С. М. Лепех. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 318 с.
14. Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / З.В. Ромовська. – К. : Правова єдність, 2009. – 500 с.
15. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. / За ред. Ю.С. Червоного. - К.: Істина, 2003. - 464 с.
16. Сімейне право України : навчальний посібник / Т. А. Кобзева, В.С. Шапіро. –Суми : Сумський державний університет, 2015. –90 с.
17. Сімейне право України (у схемах): Навч. посібник. - К.: Атіка, 2005. - 160 с.
18. Сімейне право України: підручник / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В., Жилінкова та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. — 4-те вид., перероб. і доп. — К.: Юрінком Інтер, 2012. — 320 с.
19. Сімейне право України: Підручник/ За ред. Ю.С. Червоного. - К.: Істина, 2004. - 400 с.
20. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. - К.: Видавн. Дім «Ін Юре», 2003. - 532 с.

Нормативні акти:

1. Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2016. 82 с.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року // Офіційний Вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
3. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 року (дата набуття чинності для України – 27.09.1991 року).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 року (дата набуття чинності для України – 23.03.1976 року) // Вісник Конституційного Суду України. – 2007. – № 11.
5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–42. – Ст. 492.
8. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.
9. Житловий кодекс УРСР від 30.06.1983 року № 5464-X // Вісник Податкової служби України. – 2009. – № 11.
10. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
11. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
12. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
13. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17>
14. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>
15. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13.01.2005 року № 2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>
16. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005р. № 2623-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>
17. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 17.01.2018 р. № 2229 .URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
18. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
19. Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 року № 1740. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1740-2002-п>
20. Про затвердження Порядку розгляду заяв про зміну імені (прізвища, власного імені, по батькові) фізичної особи: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2007 року № 915. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/915-2007-п>
21. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 року № 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-п>
22. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 року № 565. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-п>

23. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п>

24. Про затвердження Типового положення про комісію з питань захисту прав дитини і Положення про загальноосвітній навчальний заклад: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 року № 576. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2017-п>

25. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 року № 905. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-п>

26. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2007 року № 1064. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1064-2007-п>

27. Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.08.2008 року № 479. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1022-08>